

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tina Rušt

Izjeme iz evropskega pravnega reda: primer Kraljevine Danske

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tina Rušt

Mentor:izr. prof. dr. Damjan Lajh

Izjeme iz evropskega pravnega reda: primer Kraljevine Danske

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

*Diplomsko delo posvečam moji mami Stanki
ter se ji zahvaljujem za pomoč in podporo
tekom vseh šestnajstih let šolanja.*

Zahvaljujem se tudi mentorju izr. prof. dr. Damjanu Lajhu
za pomoč in usmeritve pri nastajanju diplomskega dela,
posebna zahvala pa gre mojemu Teu,
za ljubezen, spodbudo in potrpljenje.

Izjeme iz evropskega pravnega reda: primer Kraljevine Danske

V procesu evropskega povezovanja stalno prihaja do sprejemanja novih politik. Načeloma velja evropska zakonodaja v vseh državah članicah Evropske unije, v določenih primerih pa članice lahko zaprosijo za izjemo iz zakonodaje ali pogodbe EU, kar pomeni, da jim ni potrebno sodelovati na določenem javnopolitičnem področju EU. Držav, ki imajo v veljavi vsaj eno izjemo iz evropske zakonodaje, je več in njihovo število se še povečuje, kljub temu pa je fenomen izjem relativno slabo raziskan. V diplomskem delu analiziram izjeme Kraljevine Danske, in sicer, štiri izjeme iz Maastrichtske pogodbe, ki so v veljavo stopile s sprejetjem Edinburškega sporazuma leta 1993: državljanstvo EU, Ekonomska in monetarna unija, Skupna varnostna in obrambna politika ter pravosodje in notranje zadeve. Z odobritvijo teh izjem se je Evropska skupnost izognila padcu Maastrichtske pogodbe, ki je lahko stopila v veljavo le s podporo vseh držav članic, Danska pa je ostala edini suveren na teh štirih področjih. Mnenja o (ne)zaželenosti izjem v evropskem pravnem redu se razlikujejo, a večina strokovnjakov se strinja, da izjeme ovirajo evropsko povezovanje ter znižujejo integriteto in suverenost EU.

Ključne besede: *pravni red, izjema, Evropska unija, Kraljevina Danska.*

Danish European Union opt-outs

The on-going process of European integration includes adopting new policies. The European legislation normally applies to all EU member states, but they can in certain cases negotiate opt-outs from legislation or treaties of the EU, meaning they do not have an obligation to participate in EU policy areas from which they are excluded. There are many states that are granted at least one opt-out from EU legislation and the number is rising, but the opt-out phenomenon is still relatively poorly researched. In this thesis I analyse four Danish opt-outs from Maastricht Treaty, which came into force with the adoption of Edinburgh Agreement in 1993: citizenship of the EU, Economic and Monetary Union, Common Security and Defence Policy and Justice and Home Affairs. With the approval of these exemptions the European Community prevented the fall of the Maastricht Treaty, as the Treaty could take effect only with the support of all member states, and Denmark remained the only sovereign in these four areas. Arguments whether the opt-outs are wanted or not in the European legislation are divided, but most experts agree that opt-outs obstruct European integration and reduce the integrity and sovereignty of the EU.

Key words: *European legislation, Opt-out, European Union, Denmark.*

KAZALO VSEBINE

1	UVOD.....	7
2	METODOLOŠKI OKVIR.....	8
	2.1 Raziskovalni vprašanji	8
	2.2 Raziskovalne metode in tehnike.....	8
3	IZJEME IZ EVROPSKEGA PRAVNEGA REDA.....	9
4	MODERNA POLITIČNA ZGODOVINA KRALJEVINE DANSKE	11
	4.1 Danska in Evropska gospodarska skupnost	12
	4.1.1 Referendum o danskem članstvu v Evropski gospodarski skupnosti (1972)	12
	4.2 Danska in Enotni evropski akt	13
	4.2.1 Referendum o Enotnem evropskem aktu (1986)	13
	4.3 Danski memorandum	14
	4.4 Danska in luksemburško predsedovanje Svetu EU.....	15
	4.5 Danska in nizozemsko predsedovanje Svetu EU	16
	4.6 Danska in priprave na srečanje v Maastrichtu	17
	4.7 Maastrichtska pogodba.....	18
	4.7.1 Referendum o Maastrichtski pogodbi (1992)	19
	4.8 Edinburški sporazum.....	20
	4.8.1 Referendum o Edinburškem sporazumu (1993)	21
5	ANALIZA DANSKIH IZJEM IZ MAASTRICHSKE POGODBE.....	22
	5.1 Izjema 1: Državljanstvo EU	23
	5.2 Izjema 2: Ekonomska in monetarna unija	24
	5.2.1 Referendum o enotni valuti (2000)	24
	5.3 Izjema 3: Varnostna in obrambna politika	26
	5.4 Izjema 4: Pravosodje in notranje zadeve.....	28
6	ZAKLJUČEK.....	29
7	LITERATURA.....	31

SEZNAM OKRAJŠAV

ECB	Evropska centralna banka
EEA	Enotni evropski akt
EFTA	Evropsko združenje za prosto trgovino (<i>European Free Trade Association</i>)
EGS	Evropska gospodarska skupnost (tudi Skupnost)
EK	Evropska komisija (tudi Komisija)
EPC	Evropsko politično sodelovanje (<i>European Political Cooperation</i>)
ES	Evropski svet (tudi Svet)
ESDP	Evropska varnostna in obrambna politika (<i>European Security and Defence Policy</i>)
EU	Evropska unija (tudi Unija)
NATO	Organizacija severnoatlantskega sporazuma (<i>North Atlantic Treaty Organisation</i>)
OECD	Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj (<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i>)
OZN	Organizacija združenih narodov
PEU	Pogodba o Evropski uniji (tudi Pogodba)

1 UVOD

Izjeme iz evropskega pravnega reda same po sebi predstavljajo *de facto* negacijo ideje evropskega povezovanja (Verhofstadt 2006, 214). Strokovnjaki so mnenja, da izjeme vodijo k razdrobljenosti Evropske unije (v nadaljevanju EU) in v smer izrazite marginalizacije držav članic EU. Zakaj so potem izjeme v procesu evropskega povezovanja sploh dovoljene? Z nacionalnega vidika se njihovo potrebo opravičuje z dejstvom, da naj bi predstavljale sredstvo za varovanje nacionalnega interesa in suverenosti držav članic EU, z njimi pa naj bi se članice tudi izognile evropeizaciji. Poglavitni razlog za odobritev izjem določenim državam članicam EU z nadnacionalnega vidika pa je težnja preostalih članic k nemotenemu nadaljnjemu povezovanju in sodelovanju v evropski skupnosti (Adler-Nissen 2009b). Nekateri strokovnjaki pa so mnenja, da je suverenost držav vprašanje ali/ali – ali je pravni red EU spoštovan kot edini suveren, ali pa je suveren nacionalni pravni red – oboje ni možno (Walker 2003).

Glavni namen izdelave diplomskega dela je približati in osmisliti koncept tako imenovanih izjem iz evropskega pravnega reda slovenskemu občinstvu, saj zaenkrat to področje ni bilo podrobneje raziskano in predstavljeno v slovenskem jeziku. Glavni cilj dela pa je poskušati ugotoviti in razjasniti, ali izjeme iz evropskega pravnega reda res predstavljajo grožnjo enotni uporabi evropske zakonodaje ali pa z ustvarjanjem nacionalnih razlik krepijo demokracijo v EU.

Struktura diplomskega dela se deli na uvod, metodologijo, vsebinski del ter sklepno poglavje. V uvodu na kratko predstavim temo diplomskega dela, namen in cilj naloge ter njeno strukturo. Metodološko poglavje vsebuje dve raziskovalni vprašanji, na kateri bom odgovorila v zaključnem delu naloge, ter metode in tehnike, ki so bile uporabljene pri izdelavi diplomskega dela. Vsebinski del je razdeljen na dva večja sklopa poglavij. Prvi sklop je teoretični, v katerem predstavim in obrazložim pojem izjem iz evropskega pravnega reda ter opišem novejšo politično zgodovino Kraljevine Danske. Ti dve poglavji sta teoretična podlaga za drugi sklop vsebinskega dela, ki pa je analitični. V tem delu predstavim in analiziram izjeme iz evropskega pravnega reda na primeru Kraljevine Danske. Sledi še

sklepno poglavje, kjer povzamem bistvene ugotovitve in odgovorim na zastavljeni raziskovalni vprašanji.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 Raziskovalni vprašanji

Zastavila sem si dve raziskovalni vprašanji, na kateri bom poskušala najti odgovore tekom pisanja diplomskega dela in jih strniti v sklepnem poglavju:

- 1) *Ali danske izjeme predstavljajo ovire na poti evropskega povezovanja?*
- 2) *Kako se danske izjeme izvajajo v praksi in kaj to konkretno pomeni za Dansko in njeno sodelovanje v skupnih evropskih politikah?*

2.2 Raziskovalne metode in tehnike

Potrebno je razumeti, da niso vse metode primerne za vse vrste raziskav; raziskovalec mora poznati vrsto različnih metod in uporabiti le tiste, ki ustrezajo njegovi raziskavi. Pomembna pa je tudi raznolikost metodoloških pristopov v raziskavi, saj se z njo poveča verodostojnost raziskave in pridobi dodatni vpogled, ki ga samo ena metoda ne omogoča (Majchrzak 1984).

Za izdelavo mojega diplomskega dela so bile relevantne naslednje metode in tehnike dela: prva uporabljena metoda je bila *analiza in interpretacija primarnih virov*, v mojem primeru je šlo tu za analizo pogodb zakonodaje EU, kot je na primer Edinburški sporazum. Ker pa sta obe vrsti besedil, primarni in sekundarni viri, primerljivi, so tudi metode analize lahko podobne, ne pa nujno enake (Bučar in drugi 2000, 23). Tako je bila ena izmed uporabljenih metod tudi *analiza in interpretacija sekundarnih virov*, torej knjig, člankov, poročil ter literature in virov, dosegljivih na spletnih straneh, ki so relevantni za izbrano področje diplomskega dela.

Za predstavitev osnovnih pojmov, teoretičnih nastavkov in informacij, ki sem jih pridobila z analizo primarnih in sekundarnih virov, sem uporabila *opisno metodo*. Opis (deskripcija) je uporabna metoda, še posebej, kadar je uporabljena skupaj s teoretičnimi koncepti, saj lahko le-ti ponudijo razlago za tisto, kar smo opisovali (Bučar in drugi 2000, 35). Za preverjanje zastavljenih raziskovalnih vprašanj sem uporabila teoretični pristop.

Za analizo posamezne enote preučevanja, štirih izjem iz evropske zakonodaje Kraljevine Danske, sem uporabila *študijo primera*.

3 IZJEME IZ EVROPSKEGA PRAVNEGA REDA

V akademskih krogih še vedno potekajo debate o natančnem pomenu in definiciji besede izjema, ki je daleč od utrjene. V nadaljevanju predstavljam nekatere od najbolj uveljavljenih definicij tega izraza.

Izraz izjema (ang. *opt-out*) izhaja iz latinske besede *optare*, ki pomeni izbrati ali želei. V angleškem slovarju lahko najdemo razlago izraza izjema kot »dejanje izbiranja ne sodelovati pri nečem« ali »priložnost odstopiti od sodelovanja pri nečem; spec. klavzula v pogodbi, s katero je stranki oproščena izvzetost iz določenega ukrepa le-te« (The Oxford English Dictionary 2007).

Evropska komisija v slovarju na spletni strani EUROPA pojasnjuje definicijo izjeme kot dovoljeno izvzetost določene države, ki se ne želi pridružiti ostalim državam članicam na določenem področju sodelovanja v Skupnosti, z namenom, da se prepreči vsesplošen zastoj (European Commission 2012). Presenetljiv element te definicije najdemo v besedi »dovoljeno«, kar pomeni, da Evropska komisija in ostale države članice »dovoljujejo« določeni državi članici izjemo in s tem postavljajo dejansko izbiro v roke Evropski komisiji in ostalim državam članicam, ne pa državi, kateri je izjema dovoljena. Poleg tega, medtem ko je razlog za izjeme v nacionalnih okvirih varovanje suverenosti in avtonomije države, pa je namen izjem v okviru Skupnosti zavarovati nemoteno nadaljevanje povezovalnega procesa (Adler-Nissen 2009b, 21).

V politični sociologiji je ena od temeljnih faz v procesu raziskovanja opredelitev objekta. Če se vprašamo, kakšne vrste fenomen je izjema, se na prvi pogled zdi, da lahko ta termin preprosto opredelimo kot pravni dokument, ki je pripet k pogodbi in po navadi nakazuje na to, da določena država ne bo formalno sodelovala pri sprejemanju odločitev in ne bo prevzela zakonodaje EU na področju, kjer si je zagotovila izjemo. Večina raziskav o izjemah se tukaj konča. A ne smemo pozabiti, da niso vsa sodelovanja v EU zakonsko predpisana in da obstajajo tudi neformalna pravila ter strukture moči, ki vplivajo na to, kako nacionalni predstavniki nastopajo v procesih oblikovanja politik EU. Potrebno je poudariti, da se izjem

ne sme razumeti samo na podlagi formalnih pravil in tudi ne na podlagi različnih pravnih interpretacij teh pravil, saj osebe in socialni konteksti spreminjajo politične posledice pravil (Adler-Nissen 2009a).

Z nacionalnega vidika imajo izjeme dve funkciji. Prvič, ustvarjajo utvaro o nacionalni enotnosti in sestavljajo enotno nacionalno občinstvo, kljub očitnim političnim nesoglasjem glede zadev EU. Izjeme kot take ne določajo samo odnosa med državo in EU, ampak tudi posredujejo med različnimi podobčinstvi. In drugič, izjeme predstavljajo suverenost kot stalen kapital, ki se ga obnovi na tak način, da se razveljavi tiste odločitve, ki so vodile do njegovega nepremišljenega zapravljanja (Rosanvallon in Morefield v Adler-Nissen 2008a, 86).

Izjeme iz pogodb evropskega pravnega reda se pojavijo takrat, ko se večina držav članic EU odloči, da bo nadaljevala s procesom integracije EU, a naletijo na zavrnitev znotraj ene ali več držav članic, ki se ne želi odreči suverenosti na določenem javnopolitičnem področju. Politična, institucionalna in pravna rešitev tega problema je izjema iz pogodbe, ki se jo v zapisani obliki priloži k novi pogodbi in s tem dovoljuje izvzetje države članice iz določenega javnopolitičnega področja. Zapisnik izjeme stopi v veljavo skupaj z novo pogodbo in velja za nedoločen čas (Sion 2004, 2).

Izjeme rišejo simbolno, pravno in politično črto v pesku in vzpostavljajo prostor, kjer država ostane suverena. Tako v političnih kot tudi v akademskih debatah so izjeme iz EU in pogodb Evropske komisije razumljene kot vodilo do obsežne marginalizacije držav članic in nevarne fragmentacije Evropske unije. Strokovnjaki s področja prava zagovarjajo trdno stališče v literaturi o nacionalnih izjemah v EU in jih v glavnem označujejo za problematične. S pravnega vidika je izjema obravnavana kot anomalija v pravu EU (Adler-Nissen 2009b, 2–8).

Kot verjetno vsak politični koncept imajo tudi izjeme iz evropskega pravnega reda svoje prednosti in slabosti. Sionova izpostavi negativno stran izjem kot očitno – zlom enotnosti povezovalnega procesa držav članic EU in vzpostavitve Evrope *à la carte*, menija povezovalnih politik, s katerega lahko države članice izbirajo, na katerem javnopolitičnem področju sodelovati in iz katerega se izvzeti. Takšno politično orodje je v nasprotju z najbolj svetim pravilom evropskega povezovalnega procesa, to je *acquis communautaire*, celotno telo prava EU, ki obvezuje vse države članice in jih povezuje znotraj EU. Izjeme škodujejo tej enotnosti in zmanjšujejo raven povezovanja znotraj EU. Pozitivna stran izjem pa je manj

poudarjena. Izjeme omogočajo ostalim državam članicam, da nadaljujejo s procesom povezovanja. Če možnost izjeme ne bi bila dovoljena, bi država članica, ki jo je zahtevala, imela možnost veta na politiko, s tem pa bi onemogočila nadaljevanje povezovalnega procesa na določenem področju (Sion 2004, 2).

4 MODERNA POLITIČNA ZGODOVINA KRALJEVINE DANSKE

Danska je po letu 1945 posvečala malo pozornosti svojim evropskim politikam, ki so bile usmerjene k liberalnemu gospodarstvu in ohranjanju medvladnega sodelovanja v mednarodnih organizacijah (Kelstrup 2006, 383). Ob razdelitvi zahodne Evrope na Evropsko gospodarsko skupnost (EGS) in Evropsko združenje za prosto trgovino (EFTA) konec petdesetih let prejšnjega stoletja, se je Danska skupaj z Združenim kraljestvom, Švedsko, Norveško, Švico, Avstrijo in Portugalsko pridružila zvezi EFTA. Najpomembnejši izvozni trg za dansko kmetijstvo je bilo Združeno kraljestvo, kamor je leta 1960 Danska izvozila kar 46 odstotkov vseh kmetijskih pridelkov, namenjenih za izvoz, sledil mu je nemški trg z 29 odstotki. Najpomembnejši trg za industrijski izvoz pa so bile nordijske države (Laursen 1992, 63). Leta 1959 je za Dansko EFTA postal okvir proste trgovine, hkrati pa je ponujalo močno nordijsko dimenzijo trgovanja, saj sta bili tako Norveška kot Švedska ustanovni članici (Hansen 2002, 62).

Delitev zahodne Evrope je otežila dansko gospodarstvo in bilo je zelo pomembno, da se Danska izogne velikemu gospodarskemu konfliktu, ki je delil zahodno Evropo na dva tekmujoča bloka. Po drugi strani pa je bilo jasno, da se Danska mora priključiti vsaj enemu od treh nastajajočih trgov: EGS, EFTA ter nordijski trg. Ko je avgusta leta 1961 Združeno kraljestvo zaprosilo za priključitev k EGS, mu je Danska nemudoma sledila, z namenom, da bi postali članici istočasno (Laursen 1992; Lidegaard 2009, 248). S pridružitvijo Združenega kraljestva Evropski skupnosti sta oba danska glavna izvozna trga, Združeno kraljestvo in zahodna Nemčija, spadala pod okrilje EGS. Kmetijski pridelki so še vedno predstavljali velik del danskega izvoza in zaradi skupne kmetijske politike EGS bi bilo neekonomsko ostati zunaj nje. Tudi ekonomiki, ki so zaradi političnih razlogov nasprotovali priključitvi Danske k EGS, so se strinjali, da bi članstvo imelo gospodarske prednosti (Laursen 1992, 64; Lidegaard 2009, 289).

4.1 Danska in Evropska gospodarska skupnost

V začetku sedemdesetih let 20. stoletja so se pojavljale razgrete debate o danskem članstvu v EGS. Zagovorniki članstva so kazali na ekonomske prednosti članstva, medtem ko so nasprotniki govorili o nedopustni izgubi politične neodvisnosti. Slednji so bili mnenja, da Danska ne bo izgubila suverenosti le nasproti ostalim državam, ampak da naj bi EGS prisilila Dansko, da spremeni nacionalne politike na področjih dela, industrije in pravic tujcev pri nakupu danskega ozemlja. Tako je bila celotna državna blaginja videna kot ogrožena zaradi znižanja politične suverenosti. V debatah o konceptu »Evrope« so bili zagovorniki mnenja, da »Evropa« ne bo postala federacija, ampak le združenje neodvisnih držav in ne bo imela vpliva na suverenost posameznih držav. Dansko sodelovanje bi imelo za »Evropo« politično korist, Danska pa bi imela gospodarsko korist. Nasprotniki pa so v »Evropi« videli grožnjo danski politični neodvisnosti, saj naj bi delovala kot birokratska superdržava navznoter in navzven (Hansen 2002, 63).

4.1.1 Referendum o danskem članstvu v Evropski gospodarski skupnosti (1972)

Drugega oktobra 1972 je pod okriljem manjšinske vlade Socialnih demokratov, ki je bila izvoljena septembra 1971, potekal referendum o danskem članstvu v EGS. Že od začetka se je vlada zdela zelo šibka, saj je dobila manj volilne podpore kot vlada pred njo. Odločitev za priključitev k EGS je bila podprta tako s strani Socialnih demokratov, kot tudi s strani strank prejšnje vlade, nasprotoval pa ji je levi blok danskih političnih strank in Socialistična ljudska stranka, ki je bila takrat tudi na oblasti. Na zadnjem glasovanju v parlamentu je bila odločitev o priključitvi podprta s 141 glasovi »za« in 34 »proti«, ker pa je za prenos oblasti na mednarodne organizacije potrebna 5/6 parlamentarna večina, je bil referendum obvezen (Svensson 2002, 736).

Manjšinska vlada Socialnih demokratov ni bila preveč popularna do časa referenduma in kampanja za referendum je bila ena najbolj razgretih v danski politiki. Udeležba na referendumu je bila najvišja na Danskem do takrat (90,1 odstotna) in kljub nepopularni vladi je bil referendum potrjen z lagodnimi 63,3 odstotka »za« in 36,7 odstotka »proti« (Svensson 2002, 737). Takratni premier Jens Otto Krag je kljub dobljenemu referendumu naslednji dan naznanil svoj odstop s funkcije premierja in odhod iz politike (Laursen 1992, 64; Lidegaard 2009, 289).

4.2 Danska in Enotni evropski akt

Ko je EGS po daljši stagnaciji v sedemdesetih spet pognala kolesa v osemdesetih letih 20. stoletja, so se danskemu političnemu sistemu obetale težave. Danske težave so postale očitne v povezavi z iniciativo Genscher-Colombo leta 1981, ko se je skupaj z Združenim kraljestvom in Grčijo uprla prizadevanjem EGS, da bi ustvarila koncept Evropske unije, vključno z integracijo zunanje in varnostne politike. Končni rezultat iniciative je bila Slovesna deklaracija o Evropski uniji, podpisana junija 1983 v Stuttgartu, ki ni pretirano spremenila evropske realnosti. Na srečanju v Fontainebleauju leta 1984 je bil ustanovljen odbor Dooge z nalogo, da pripravi poročilo o institucionalnih reformah, pri čemer se Danska ni strinjala z velikim številom predlogov za institucionalne izboljšave. Danski član odbora, Otto Møller, ki je zastopal danskega predsednika vlade Poula Schlüterja, je bil zadolžen za izdajanje opomb k besedilu poročila. Ko je bila ideja za sklic medvladne konference sprejeta na srečanju v Milanu leta 1985, je Danska (skupaj z Združenim kraljestvom in Grčijo) glasovala proti. Ko pa je videla, da so vse ostale države odločene, da se premaknejo naprej, je šla s tokom in sodelovala na konferenci v Luksemburgu. Tekom pogajanj je Danska skušala aktivno vplivati na rezultat, še posebej v zvezi z okoljskimi ukrepi, ki so imeli na Danskem veliko politično težo. Nov ukrep, ki je dovoljeval državam članicam, da uporabljajo nacionalne ukrepe na področjih, kjer je to res potrebno, je zadovoljil dansko vlado, saj bi tako lahko ohranila visoke standarde v zvezi z zaščito naravnih in delovnih okolij. Ampak ko je bil Enotni evropski akt (EEA) dan v podpis 17. februarja 1986, ga Danska še ni bila pripravljena podpisati. Vlada ni imela zadostne večine parlamentarnih glasov za ratifikacijo, saj je danski parlament EEA zavrnil z 80 glasovi »proti« in 75 »za« (Laursen 1992).

4.2.1 Referendum o Enotnem evropskem aktu (1986)

Manjšinska vlada pod vodstvom konservativcev je zaradi parlamentarne zavrnitve EEA sklicala referendum 27. februarja 1986. Mesec dni pred referendumom je bila vlada premagana v parlamentu pri glasovanju o EEA in namesto, da bi sklicala nove volitve, na katerih verjetno ne bi zmagala, je predlagala posvetovalni referendum o EEA. Tako koalicija kot opozicija sta se zavezali k spoštovanju odločitve volivcev. Referendumska kampanja je bila kratka in javno mnenje je bilo vseskozi v prid EEA. Glavni razlog za to je bila razdeljenost nasprotnikov in povezanost zagovornikov. Rezultat referenduma je bil jasen, a manj prepričljiv kot tisti iz leta 1972, »za« je volilo 56,2 odstotka volivcev, »proti« pa 43,8 odstotka (Svensson 2002, 739). Danska, ki je imela toliko problemov z EEA, je bila na koncu prva država članica, ki ga je podpisala (Laursen 1992).

Drugi danski referendum v zvezi z EGS je pripomogel k veliki politični spremembi na Danskem. Stranka Socialnih demokratov, ki je nasprotovala ratifikaciji EEA, je bila očitni poraženec. Vodstvo stranke je to spoznalo in se v nadaljevanju usmerilo proti bolj prijazni politiki do EGS. Ko je večina danskih državljanov dvakrat sprejela EGS, je moralo obveljati, da je bila Danska del evropskih povezovalnih procesov. Posledično bi bilo bolje poskušati aktivno vplivati na proces v smeri, ki bi ustrezala danskim stališčem, vključno s socialno in okoljsko politiko in zakonodajo (Laursen 1992). Pomembna faktorja, ki sta vplivala na bolj prointegracijski odnos na Danskem, sta bila padec Berlinskega zidu leta 1989 in razpad Sovjetske zveze leta 1991. Prišlo je do temeljne spremembe na področju danske zunanje politike, saj so se ji odprle možnosti za aktivno vključevanje v mednarodno politiko (Lidegaard 2009, 321). Danska južna soseda Nemčija je združena postajala najmočnejša država v Evropi. Mnogo danskih politikov ter intelektualcev, ki so bili sprva proti oziroma skeptični v zvezi z evropskim povezovanjem, je sedaj videlo evropsko povezovanje kot edini način, kako imeti nekaj vpliva na prihodnje nemške politike (Laursen 1992, 67).

4.3 Danski memorandum

Sprememba v politiki Socialnih demokratov je omogočila danski vladi, ki so jo sestavljali konservativci, radikalci in liberalci, da se je oktobra 1990 skupaj s Socialnimi demokrati, sredinskimi demokrati in Krščansko ljudsko stranko dogovorila o memorandumu, ki je očrtal dansko politiko o Politični uniji in Ekonomski in monetarni uniji (EMU). V uvodu memoranduma so zapisali, da mora Evropska skupnost ostati odprta, sprejemati nove članice in razvijati nove oblike sodelovanja s tretjimi državami. Prav tako se mora demokratični nadzor znotraj EGS okrepiti. V poglavju o Politični uniji so zapisali, da bi okoljska politika morala igrati pomembnejšo vlogo v EGS, da bi se morala zakonodaja na tem področju sprejemati s kvalificirano večino in da so na področju davčne politike potrebni bolj učinkoviti ukrepi. Prav tako je memorandum spodbujal k povečanju vpliva tako nacionalnih parlamentov kot Evropskega parlamenta. Postopek sodelovanja med Evropskim parlamentom in Evropsko komisijo naj bi se razširil na vse skupne politike, kjer so odločitve v Svetu sprejete s kvalificirano večino. Evropski parlament naj bi imel pristojnost sklicevanja srečanj, katerih bi se države članice bile primorane udeležiti in pojasniti pomanjkanje implementacije politik na nacionalni ravni. Memorandum je prav tako pozval k večji odprtosti, nekatera srečanja Sveta naj bi bila odprta za javnost in državljani naj bi imeli dostop do nekaterih osnovnih datotek. Predlagali so tudi ustanovitev posebnega odbora regij. Na področju učinkovitosti evropskih institucij je bil podan predlog, da se omeji število komisarjev na enega na državo.

Memorandum je bil izkaz vse bolj tolerantnega odnosa Danske do EGS in njenega povezovanja. A ko je prišlo do zunanje politike Politične unije, je bila Danska še vedno zadržana, čeprav je memorandum govoril o okrepitvi diplomatskih in političnih nalog Skupnosti v povezavi s tretjimi državami in znotraj mednarodnih forumov. Predlagali so, da pride do boljšega usklajevanja ekonomskih, političnih in varnostnih vidikov zunanje politike, a danska vlada in stranke, ki so stale za memorandumom, so bile proti vključitvi varnostne politike v Evropsko politično sodelovanje (EPC). V povezavi z evropskimi institucijami so predlagali, da naj bo Svet Evropske unije glavno telo, odgovorno za Skupnost in zadeve EPC. Na področju EMU Danska ni imela večjih težav, želela pa je, da se kot cilj EMU izpostavi tudi polna zaposlenost (Laursen 1992).

4.4 Danska in luksemburško predsedovanje Svetu EU

Memorandum je za seboj potegnil veliko število predlogov amandmajev k pogodbam v zvezi s Politično unijo, ki so bili naslovljeni na Medvladno konferenco o Politični uniji, ki se je odvijala 20. marca 1991. Predlagani členi osnutka Pogodbe o skupni zunanji in varnostni politiki so prikazali Dansko za državo, ki ji ustreza *status quo* na tem področju. Danska je svoje predloge sprememb pogodbe objavila tik preden je luksemburško predsedovanje Svetu EU predstavilo svoj osnutek predloga, kar naj bi tudi povečalo vpliv danskih predlogov na osnutek, saj se je znašlo kar nekaj odstavkov v osnutku, ki so bili zelo podobni danskim predlogom. Luksemburški predlog je pustil zunanjo in varnostno politiko v drugem stebru, kar pomeni, da bi ostala medvladna, a je šel dlje kot danski predlog. Vključil je idejo o večinskem glasovanju tekom faze izvajanja politike in o evropski obrambni identiteti, ki bi bila ustvarjena preko Zahodnoevropske unije. Prav tako je vključil tretji steber, ki bi se nanašal na sodelovanje v pravosodnih in notranjih zadevah, tega pa danski osnutek ni predvideval. Večina v danskem parlamentu je vseskozi narekovala danski vladi, kako naj bi se obnašala v povezavi z evropsko politiko. V poročilu, ki so ga sprejeli Socialni demokrati, radikalci in Socialistična ljudska stranka, so vztrajali, da mora skupna zunanja in varnostna politika temeljiti na enotnosti, da obrambna politika ne sodi v Evropsko skupnost in da naj Danska ne bi postala članica Zahodnoevropske unije. Kasneje se je večina v danskem parlamentu odločila, da mora danska vlada zahtevati protokol v Pogodbi o Uniji, ki dovoljuje Danski, da nadaljuje s prepovedjo prodaje poletnih hišic tujim kupcem. Tako pravilo je obstajalo že odkar se je Danska pridružila Evropski skupnosti leta 1973 in je bilo tudi pogoj, da Danska sprejme novo pogodbo. Luksemburško predsedstvo je junija 1991 predložilo nov

osnutek pogodbe, ki se je nanašal na zvezni cilj povezovalnega procesa. Tako je luksemburški osnutek vključeval že tri predloge, ki Danski niso ustrezali (Laursen 1992, 71–72).

4.5 Danska in nizozemsko predsedovanje Svetu EU

Poleti 1991 je državljanska vojna v Jugoslaviji zaposlila vse zunanje ministre Skupnosti. Mnogi so vojno videli kot dodaten razlog, da se Skupnost pomakne proti skupni zunanji in varnostni politiki. Pojavile so se tudi želje srednje in vzhodnoevropskih držav za priključitev k Skupnosti. Generalni sekretar Sveta Skupnosti, Danec Niels Ersbøll, je bil mnenja, da bi Evropska skupnost s 16 članicami imela večjo težo in več odgovornosti, posledično bi tretje države imele več zahtev in to bi prisililo Skupnost k nadaljnji širitvi. Nizozemsko predsedstvo Svetu EU je septembra predstavilo nov osnutek pogodbe, ki je opustil idejo o treh stebrih, ki jih je zasnoval luksemburški osnutek. Danski zunanji minister Ellemann-Jensen je na prvi nizozemski osnutek odreagirал negativno, saj je menil, da bo le-ta pogajanja še podaljšal. Ko sta Združeno kraljestvo in Italija podali pobudo o obrambni identiteti, je Danska, skupaj z Irsko, ostala izolirana in danski politiki so morali še enkrat premisliti svoje stališče o obrambni politiki. Socialni demokrat Ivar Nørgaard je takrat izjavil, da bi predlog Združenega kraljestva in Italije morda bil sprejemljiv za Dansko. Predlog je skupno obrambno politiko ohranil kot dolgoročni cilj, s tem da je Zahodnoevropsko unijo uporabil kot obrambno komponento in poudaril, da bi le-ta morala biti združljiva s sodelovanjem Organizacije severnoatlantskega sporazuma (NATO). Na srečanju Nata v Rimu novembra 1991 je predsednik Združenih držav Amerike Bush podprl razvoj Zahodnoevropske unije kot evropske obrambne komponente, pod pogojem, da je združljiva z Natom. Danski zunanji minister je nato spodbujal razpravo na Danskem in izrazil mnenje, da postaja vse bolj nerazumljivo, da Danska ni članica Zahodnoevropske unije (Laursen 1992, 73).

Osmega novembra 1991 je nizozemsko predsedstvo predstavilo nov osnutek, ki se je vrnil k tristebni strukturi luksemburškega osnutka. Z danskega vidika je bil osnutek sporen na štirih točkah: ohranitev federalnega cilja, uporaba večinskega glasovanja o zadevah skupne zunanje in varnostne politike, predvidena vloga Zahodnoevropske unije na področju obrambe in pravica Evropskega parlamenta do soodločanja. Socialni demokrati so se odločili, da se bodo odpovedali svojemu ugovarjanju vključitvi obrambne politike v Zahodnoevropsko unijo, če se bodo sprejele konkretne odločitve leta 1996, ko se bo Skupnosti pridružilo veliko število novih držav. Zunanji ministri so o novem nizozemskem osnutku razpravljali na tajnem sestanku v Noordwijku kmalu za tem, ko je bil osnovan. Po sestanku je bil danski zunanji

minister navdušen nad rezultati, saj je bilo na veliko danskih problemov odgovorjeno, ostala sta le še dva glavna problema, preden bi se lahko dogovorili o novi pogodbi: nasprotovanje Združenega kraljestva na področju socialne politike in španska zahteva po večjih kohezijskih sredstvih (Laursen 1992, 74).

4.6 Danska in priprave na srečanje v Maastrichtu

Dan pred srečanjem v Maastrichtu sta socialni demokrat Svend Auken in zunanji minister takratne vlade Uffe Ellemann-Jensen v skupnem intervjuju zagovarjala različna stališča o nekaterih zadevah in vprašanjih. Ellemann-Jensen je poudaril interese majhne države v mednarodnem povezovanju, Auken pa je poudaril, da njegova stranka nasprotuje »evropski trdnjavi«, evropski velesili in Evropi kot zvezni državi. Ellemann-Jensen je želel, da se Danska pridruži Zahodnoevropski uniji, Auken pa je predlagal boljšo alternativo: evropsko silo, ki bi k sodelovanju povabila tudi čete držav EFTA in nove demokracije, na podlagi odstranitve Organizacije združenih narodov (OZN). Postavil je tudi štiri glavne zahteve Socialnih demokratov k pogodbi: nobenega razvoja v smeri zvezne države, povečanje socialnih in okoljskih ukrepov, brez danske obveze k skupni denarni valuti in odločitev o vojaškem sodelovanju mora biti prestavljena na konec devetdesetih let, ko se bo Skupnost povečala za nekaj držav. Obstoječi osnutki o EMU so vključevali splošno izjemo za Združeno kraljestvo, ki bi jo lahko uporabila tudi Danska, dokler ne bi notranjepolitično dogajanje dopustilo prevzema skupne valute. Pomisleki ostalih držav, predvsem Nemčije, pa so vodili do zahteve o specifični izjemi, ki se nanaša samo na Združeno kraljestvo. To zahtevo so podprle vse ostale države članice, razen Združenega kraljestva in Danske. Tako se je Danska znašla v situaciji, ko je tudi sama potrebovala izjemo iz tretje faze EMU (Laursen 1992, 75).

Tik pred začetkom srečanja v Maastrichtu je danski parlament razpravljal o Politični uniji in sprejel predlog, ki vključuje sedem točk, ki jih je morala danska vlada zagovarjati na Maastrichtskem srečanju: zvezni cilj naj bo odstranjen, Skupnost naj bo odprta novim članicam, okoljska politika mora biti sprejeta na podlagi večinskega glasovanja, vključena mora biti socialna dimenzija, Danski se ni treba vključevati v vojaško sodelovanje, Danski ni treba prevzeti skupne valute in pri sprejemanju odločitev v Skupnosti mora biti večja odprtost. Že pred srečanjem v Maastrichtu je bilo jasno, da so Socialni demokrati, z izjemo vojaškega sodelovanja, sprejeli nizozemski osnutek, ki naj bi bil predstavljen na srečanju. Predstavnik Socialnih demokratov je povedal, da osnutek sprejemajo zato, ker označuje NATO za najpomembnejšo organizacijo. Čeprav bi Skupnost lahko zaprosila Zahodnoevropsko unijo za

izvajanje obrambnih odločitev, je bilo odločilnega pomena, da se to zgodi soglasno (Laursen 1992, 76).

4.7 Maastrichtska pogodba

V začetku devetdesetih let 20. stoletja je v Maastrichtu potekal eden izmed najpomembnejših bojev za politično prihodnost evropskih držav po drugi svetovni vojni, ki je vodil do nastanka kontroverznih britanskih in danskih izjem (Adler-Nissen 2009b).

Že na prvi dan srečanja v Maastrichtu je bil zvezni cilj izvzet iz pogodbe, tako da se je danska vlada lahko izognila temu problemu. Maastrichtska pogodba je vključevala večinsko glasovanje o okoljski politiki, vendar je narekovala določene izjeme, ki so z danskega vidika šibile pogodbo. Po drugi strani pa se je na dansko veliko zadovoljstvo nazaj v pogodbo vključila zaščita potrošnikov. Področje skupne zunanje in varnostne politike je ostalo táko, da je bilo za Dansko sprejemljivo, čeprav ji majhna možnost za večinsko glasovanje v fazi izvajanja ni bila po godu. Pogodbi so bile na podlagi danskih želja dodane nove pristojnosti na področjih izobrazbe, zdravja in kulture ter enajst držav članic, brez Združenega kraljestva, je sprejelo skupno socialno politiko. Danska je morala sprejeti idejo o varuhu človekovih pravic, soodločanju Evropskega parlamenta na več področjih in odstavek o pravosodnem sodelovanju, ki pa ni bil na njenem seznamu želja. V pogodbo je bilo vključeno tudi načelo subsidiarnosti, na srečanju pa so sprejeli tudi deklaracijo o razširitvi, ki obljublja prednost danemu problemu v bližnji prihodnosti (Laursen 1992, 77).

Z danskega vidika so bila pogajanja v Maastrichtu zadovoljiva, čeprav se je na področju zunanje in varnostne politike in v povezavi s pristojnostmi Evropskega parlamenta zgodilo več, kot bi si Danska želela. Kljub temu, da ni dosegla večje odprtosti pri sprejemanju odločitev in v administraciji Skupnosti, je bila konec koncev danska vlada zadovoljna z rezultati. Takratni premier Poul Schlüter je dejal, da je »na skoraj vseh področjih rezultat zelo podoben tistemu, h kateremu smo stremeli že od začetka« (Laursen 1992, 78).

Jasen signal vodilnih političnih strank, da bi Danska morala sprejeti novo Politično unijo, je vplival tudi na dansko javno mnenje v proevropski smeri. Javnomnenjska raziskava, opravljena decembra 1991, je pokazala, da 48 odstotkov volivcev podpira pridružitve Uniji, samo 24 odstotkov pa ji nasprotuje. Dansko sodelovanje v evropski obrambni sili je podpiralo 44 odstotkov volivcev, medtem ko je sodelovanju nasprotovalo 34 odstotkov. O EMU so se

volivci opredelili bolj enakomerno, 39 odstotkov »za« in 38 odstotkov »proti« (Laursen 1992).

A kljub trudu in pogajanjem danske vlade na srečanju v Maastrichtu decembra 1991, je Danska marca 1992 spoznala, da bi Pogodba o Evropski uniji kršila njeno suverenost. Dvajseti člen danske ustave določa, da mora pogodbo, s katero se suverenost odločanja prenaša z nacionalne ravni na mednarodne organe, sprejeti najmanj 5/6 poslancev v nacionalnem parlamentu (Sion 2004; Ustava Kraljevine Danske, 20. čl.¹). Socialni demokrati so se kmalu po srečanju v Maastrichtu odločili, da podprejo Maastrichtsko pogodbo in kmalu je postalo jasno, da bosta samo Socialistična ljudska stranka in Stranka napredka, ena na levi in druga na desni strani političnega spektra, nasprotovali Pogodbi o Evropski uniji (Laursen 1992).

4.7.1 Referendum o Maastrichtski pogodbi (1992)

Konec leta 1990 je bil med meščansko vlado in Socialnimi demokrati dosežen dogovor o odnosu do Evrope in osnutek Maastrichtske pogodbe je bil v parlamentu sprejet s 130 glasovi »za« in 25 »proti«. Ker ob glasovanju v parlamentu ni prišlo do potrebne večine (150 poslancev ali več), je bil 2. junija 1992 razpisan referendum o Pogodbi o Evropski uniji, ki ga je sklicala manjšinska konservativno-liberalna vlada (Svensson 2002, 740).

Kampanja za referendum je bila ponovitev tiste iz leta 1972, le manj napeta. Socialni demokrati so bili enotni v podpori Maastrichtski pogodbi, posebnost pa je, da sta tokrat levica in desnica nasprotovali nadaljnji integraciji EU (Svensson 2002, 741). Dan pred referendumom je javnomnenjska raziskava kazala na potrditev referendumoma, 45,7 odstotka vprašanih Dancev se je opredelilo »za«, 40,8 odstotka »proti«, 13,5 odstotka pa je bilo neodločenih. Rezultat referendumoma je bil tesen, a zmagali so nasprotniki pogodbe s 50,7 odstotka »proti«, »za« je glasovalo 49,3 odstotka (Laursen 2010, 5).

Danski »nej« Maastrichtski pogodbi je šokiral voditelje EU in prispeval k dramatični ratifikacijski krizi, ki se je takrat že začela v Londonu. Analize so pokazale dva glavna elementa, ki sta vplivala na tiste Dance, ki so se izrekli proti Maastrichtski pogodbi: strah pred nadaljnjim povezovanjem, ki naj bi ogrozil državno blaginjo s tem, ko bi Danska odprla svoje

¹ Ustava Kraljevine Danske – *The Constitutional Act of Denmark*, v veljavi od 5. junija 1953.

meje »socialnemu turizmu« ter globoko zakoreninjen skepticizem v zvezi s prenosom suverenosti in zmožnosti sprejemanja odločitev na »Unijo«. Tako se je izkazalo, da tisti, ki so glasovali »proti«, niso zavračali obstoječega sodelovanja, ampak tveganje, da bi nadaljnjo povezovanje pripeljalo do slabitve njihovega življenjskega standarda in njihove zmožnosti vplivanja na vprašanja, ki zadevajo njihovo prihodnost (Lidegaard 2009, 330).

Weiler (glej Adler-Nissen 2009b, 6) je mnenja, da popularno upiranje, ki je skoraj privedlo do padca Maastrichtske pogodbe, sestavlja najpomembnejši »ustavni trenutek« v zgodovini EU. S terminom »ustavni trenutek« razume pomemben simbolični moment, ko se ustavni red (široko razumljen kot politična in civilna kultura družbe) formalno ali neformalno spremeni. Zavrnitev Maastrichtske pogodbe je predstavljala prelomnico, ko je postalo jasno, da evropska populacija nič več samo ne sprejema ali zavrača povezovanja, ampak o njem debatira in protestira.

Sprejem Maastrichtske pogodbe je bil zelo pomemben za celotno EU, saj brez ratifikacije vseh držav članic ne bi mogla stopiti v veljavo. Ostalih enajst držav se je odločilo, da kljub danskemu padlemu referendumu nadaljujejo s procesom ratifikacije pogodbe. Irska je pogodbo sprejela na referendumu junija 1992, vse ostale države (z izjemo Združenega kraljestva in Nemčije) pa so ji sledile v drugi polovici leta 1992. Združeno kraljestvo je ratifikacijo pogodbe »prestavilo« do razrešitve danskega problema, Nemčija pa jo je potrdila jeseni 1993 (Laursen 1994, 70).

4.8 Edinburški sporazum

Po danskem neuspešnem referendumu o Pogodbi o Evropski uniji je bil na pobudo Socialistične ljudske stranke napisan nacionalni kompromis z naslovom Danska v Evropi, ki je predlagal, da se v Maastrichtsko pogodbo vključijo štiri izjeme, ki bi se nanašale samo na Dansko (Arvidsson 2009; Hansen 2002; Laursen 1994 in 2010):

- 1) državljanstvo Evropske unije ni nadomestilo za dansko državljanstvo,
- 2) Danska ne bo uvedla evra kot svojo monetarno valuto,
- 3) Danska ne bo sodelovala v Evropski varnostni in obrambni politiki,
- 4) Danska ne bo sodelovala v pravosodnih zadevah, kjer je potrebno večinsko glasovanje.

Te zahteve za izjeme je Danska razglasila na srečanju Evropskega sveta v Edinburgu decembra 1992. Zahteve so bile sprejete in v obliki Edinburškega sporazuma vključene v

Pogodbo o Evropski uniji. Dogovorjeno je bilo tudi, da so izjeme lahko odpravljene samo na podlagi referendumu (Arvidsson 2009; Lidegaard 2009).

4.8.1 Referendum o Edinburškem sporazumu (1993)

Po neuspešnem referendumu junija 1992 je sedem političnih strank, ki so bile zastopane v parlamentu, podpisalo nacionalni sporazum. Sprejetju Edinburškega sporazuma v parlamentu je sledila kratka in mirna kampanja za majski referendum. Vsi glavni argumenti za in proti Maastrichtski pogodbi so bili predstavljeni že poprej, zato so glavna 3 vprašanja bila: ali bi Edinburški sporazum sploh kaj spremenil; ali bi novi danski »proti« dokončno pokopal Maastrichtsko pogodbo ali pa bi vodil k umaknitvi Danske iz EGS; in do kakšne mere sta nacionalni kompromis in Edinburški sporazum zgladila nasprotovanja in dvome mnogih Dancev (Svensson 2002, 742–743). Izkazalo se je, da sta nacionalni kompromis in Edinburški sporazum brez dvoma spremenila javno mnenje na Danskem. Referenduma se je udeležilo 86,5 odstotka volivcev, »za« je volilo 56,7 odstotka, »proti« pa 43,3 odstotka (Svensson 2002, 744).

Z izglasovanjem Maastrichtske pogodbe je Evropska skupnost uradno postala nekaj več kot le ekonomsko sodelovanje in si nadela politično vplivno ime »Evropska unija«. Dve državi, Združeno kraljestvo in Danska, sta bili posebno nenaklonjeni predaji oblasti na področjih, ki jih je zajemala Maastrichtska pogodba in sta skoraj iztirili celoten proces politične integracije (Adler-Nissen 2009b). Ko je Maastrichtska pogodba dovolila Združenemu kraljestvu in Danski izjeme z dolgotrajnimi posledicami, ne le za državi sami, ampak tudi za celotno Unijo, so pravni strokovnjaki to opisali kot »ugrabitev« pravnega reda Skupnosti (Curtin 1993, 49). Ostale države članice EU so sprejele danske izjeme na predpostavki, da bodo le-te škodovale samo Danski in ne bodo na kakršenkoli način ovirale napredka Unije (Pedersen 2006, 38).

Iz zgoraj predstavljene krajše danske politične zgodovine je razvidno, da so referendumu o zadevah EU na Danskem stalna praksa. Večina držav članic EU ni imela referendumov o evropskih zadevah, beležimo pa lahko, da se njihovo število z leti povečuje. Vodilna izmed držav članic EU pa je prav gotovo Danska, ki je od leta 1972 sklicala šest referendumov o zadevah EU. Dva izmed referendumov sta bila zavrjena, čeprav je bila parlamentarna večina »za«, leta 1986 pa je bil referendum potrjen, čeprav je bila parlamentarna večina »proti« (Buch in Hansen 2002, 7; Kelstrup 2006, 388).

O ustreznosti uporabe referendumov na Danskem bi lahko debatirali, a ne glede na različna mnenja o tej tematiki je jasno, da je sodelovanje v EU vodilo do močnejše institucionalizacije uporabe referendumov v danski politiki. Pravzaprav gre uporaba referendumov o zadevah EU dlje, kot narekuje danska ustava. To dogajanje lahko razumemo kot poseben izraz tesnega odnosa med vodilnimi političnimi skupinami na Danskem in Danci (Kelstrup 2006, 387–388).

Buch in Hansen (2002, 7–11) pa sta mnenja, da raba referendumov na Danskem ni del tradicionalne danske prakse izražanja javnega mnenja v politiki. V zadnjih štiridesetih letih sta bila sklicana le 2 referenduma o zadevah, ki niso bile povezane z EU. Zakaj Danska sklicuje toliko referendumov o zadevah EU si lahko razlagamo na več načinov. En izmed njih je 20. člen danske ustave, ki določa, da mora biti vsaka zakonodaja, ki prenaša suverenost odločanja na mednarodne institucije, postavljena pred referendum (v kolikor v nacionalnem parlamentu ne pride do zadostne večine). Prenos suverenosti je bil uradni razlog za referendume leta 1972, 1992, 1998 in 2000. Zdi se, da je vsesplošna raba referendumov utrdila instrument referenduma za nujno potrebnega, ko se odloča o zadevah EU. V devetdesetih letih je med največjimi političnimi strankami na Danskem vladalo soglasje, da se o vseh večjih odločitvah v zvezi z EU odloča na referendumih. Ta cikel pa se je prekinil s Pogodbo iz Nice, saj naj le-ta ne bi prenašala suverenosti na nadnacionalne institucije in tako ni bila postavljena pred referendum.

Ne glede na razlog, zakaj smo priča tolikšnemu številu referendumov na Danskem, pa raziskave kažejo, da se Danci ne želijo odpovedati svoji demokratični pravici. Na vprašanje, kakšno je njihovo stališče do referendumov, jih želijo več, enako število, ali manj, je 60 odstotkov vprašanih odgovorilo »enako število«, 20 odstotkov »manj« in 16 odstotkov »več«. Iz javnomnenjskih raziskav je razvidno, da večina Dancev želi nadaljevati s tradicijo velikega števila referendumov o zadevah EU, manjšina pa si jih želi več oziroma manj (Buch in Hansen 2002, 11–12).

5 ANALIZA DANSKIH IZJEM IZ MAASTRICHSKE POGODBE

Adler-Nissenova (2008a, 86) pravi, da je na primeru Danske možno videti, kako izjeme predstavljajo ovire na poti evropskega povezovanja, saj podpirajo idejo države s polno

politično in pravno oblastjo nad ljudmi, ozemljem in financami. Raziskave so pokazale izgubo političnega vpliva danskih političnih igralcev na ravni EU kot posledico danske izvzetosti iz nekaterih javnopolitičnih področij EU, prav tako pa so postranskega pomena postali danski nacionalni interesi (Arvidsson 2009). Ob snovanju danskih izjem leta 1992 si ni bilo mogoče predstavljati, kako zelo se bodo področja, na katerih so bile izjeme dovoljene, v prihodnjih letih spremenila. Na razvoj teh področij sta vplivala dva tesno povezana sklopa sprememb: obsežne spremembe, ki so se pojavile na globalni, evropski in nacionalni ravni ter nove in drugačne politične prioritete v EU (Danish Institute for International Studies 2008).

Danske izjeme so sestavljene tako, da igralcem zvežejo roke in ne dopuščajo možnosti se priključiti področju, iz katerega je bila Danska izvzeta. Zato je danska vlada pri Evropski komisiji zaprosila za medvladne paralelne sporazume, ki ji omogočajo, da sodeluje na področju oblikovanja in sprejemanja politik, iz katerih je izvzeta. Ta strategija je velikemu delu javnosti neznana in je tudi pravno opravičljiva praksa, lahko pa bi se vprašali, ali ne predstavlja političnega izkrivljanja protokola. Do sedaj je Danska zaprosila za šest paralelnih sporazumov, Komisija pa jih je odobrila le štiri (Adler-Nissen 2008a, 93–95). Da Komisija odobri sporazume, se morajo danski uradniki obnašati kot predstavniki držav prosilk, ki zagovarjajo stališče, da njihova država napreduje, se evropeizira in približuje evropskemu bistvu (glej Wæver v Adler-Nissen 2008a, 95). S tem, ko podpišejo paralelne sporazume se zavežejo, da bo Danska sčasoma morala predati oblast na področjih, kjer so jim bile izdane izjeme (Adler-Nissen 2008a).

V nadaljevanju predstavljam ter s pomočjo teoretičnih nastavkov analiziram štiri danske izjeme iz Maastrichtske pogodbe, kot so zapisane v Edinburškem sporazumu.

5.1 Izjema 1: Državljanstvo EU

V Edinburškem sporazumu je zapisano, da določbe drugega dela Pogodbe o Evropski uniji v zvezi z državljanstvom Unije dajejo državljanom držav članic dodatne pravice in zaščito, v nobenem primeru pa državljanstvo Unije ne zamenja državljanstva posamezne države članice (Edinburški sporazum 1992).

Danci dojemajo državljanstvo kot nekaj tesno povezanega z Dansko in samo z Dansko, uvedba novega državljanstva pa bi pomenila grožnjo ne samo danski državi, ampak tudi danskemu narodu (Hansen 2002, 73).

Ta izjema je bila verjetno najbolj nerazumljena. Maastrichtska pogodba ni želela nadomestiti nacionalnega državljanstva z državljanstvom EU, ampak je potrjevala obstoječe pravice in ustvarila nove pravice. Ta izjema iz Pogodbe je bila kasneje označena za brezpredmetno, saj je Evropska unija z Amsterdamsko pogodbo leta 1999 vpeljala v evropski pravni red enako načelo za vse države članice EU in poudarila, da je namen državljanstva EU dopolniti in ne nadomestiti nacionalno državljanstvo (Adler-Nissen 2009b, 5).

5.2 Izjema 2: Ekonomska in monetarna unija

Danska je zavrnila sodelovanje v tretji fazi Ekonomske in monetarne unije in se s tem odpovedala prevzemu skupne evropske valute evro. Posledično ni vezana na predpise v zvezi z ekonomsko politiko EU, saj se tičejo le držav članic, ki sodelujejo v tretji fazi Ekonomske in monetarne unije. V celoti pa je sprejela sodelovanje v drugi fazi Ekonomske in monetarne unije, ohranila je že obstoječe pristojnosti na področju monetarne politike v skladu s svojimi nacionalnimi predpisi in zakoni ter nadaljuje s sodelovanjem v zadevah menjalnega tečaja znotraj Evropskega monetarnega sistema (Edinburški sporazum 1992).

Verjetno je najbolj očitna posledica danske izjeme iz EMU njena nacionalna valuta, ki je še vedno danska krona. Valuta neke države ima lahko simbolno vrednost za njene ljudi, zato odločitev o prevzemu evra zahteva tako ekonomske premisleke in vprašanja o političnem vplivu, kot tudi premisleke, povezane z nacionalno identiteto (Danish Institute for International Studies 2008).

5.2.1 Referendum o enotni valuti (2000)

Konec devetdesetih let 20. stoletja je velika večina danskih političnih strank favorizirala prevzem valute evro in je začela pripravljati Dance na enotno evropsko valuto. Danske politične elite, tako na strani koalicije kot tudi opozicije, so z 80 odstotno parlamentarno večino podpirale prevzem valute evro. Nasprotniki evra so bili pripadniki skrajne levice in skrajne desnice ter dve popularni gibanji proti evropski integraciji. Domače občinstvo je bilo razdeljeno, a manj evroskeptično v primerjavi s prebivalci Združenega kraljestva (De Vreese in Semetko 2004).

Tekom kampanje za referendum leta 2000 je vlada poudarjala pomembnost 'prostora za mizo' v Vladnem svetu Evropske centralne banke (ECB). Maja 2000, ko je javno mnenje kazalo na upadanje podpore evru, je takratni predsednik vlade Poul Nyrup Rasmussen obupano skušal

pomiriti skeptike in zatrjeval, da se Danska lahko pridruži evroobmočju in iz njega kasneje izstopi, če bi tako želela. S tem je skušal dokazati, da bo, kljub opustitvi izjeme iz EMU, danska suverenost ostala nedotaknjena. A njegovi izjavi je nasprotoval predsednik Evropske komisije Romano Prodi z izjavo, da je priključitev EMU »po definiciji stalna« (Adler-Nissen 2008a, 90). Septembra 2000 je Danska že drugič v obdobju osmih let zabeležila nasprotovanje Dancev nadaljnji integraciji EU in tokrat je bila udeležba na referendumu 87,5 odstotna (Marcussen in Zølner 2001, 379).

Referendum je bil izpeljan 28. septembra 2000 in zavrjen s 53,1 odstotka glasov »proti« in 46,9 odstotka »za«. Predsednik vlade Rasmussen je poudaril, da bo Danska navkljub rezultatu referendumu še naprej igrala polno vlogo v nadaljnjem razvoju Evropske unije. Takratni predsednik Evropske komisije Prodi pa je dejal, da Komisija obžaluje rezultat referendumu in da se Danska za spremembo nacionalne valute lahko odloči tudi kasneje (Miller 2000).

Danski skepticizem o EMU ne izhaja samo iz nasprotovanja prevzemu evra in odpovedi krone, ampak iz prepričanja, da je to začetek procesa, ki bi postopoma pripeljal do izgube danske suverenosti v federaciji »Združenih držav Evrope«. Za veliko Dancev gospodarski argumenti za pridružitvev EMU niso bili dovolj prepričljivi in niso videli nobenih negativnih gospodarskih posledic, ki bi jih povzročil obstanek zunaj evroobmočja (Miller 2000).

Z vidika evropskega občinstva Danska predstavlja kvazi članico evro območja in v njeni izvzetosti iz EMU ni več veliko nacionalne suverenosti. Danska krona je s fiksnim tečajem vezana na nemško marko že od leta 1987 in pa na evro preko fiksne tečajne politike in sodelovanja v Evropskem mehanizmu menjalnih tečajev (Danish Institute for International Studies 2008). Danska še naprej ostaja globoko znotraj okvirov, ki jih postavlja Pakt stabilnosti in rasti, danski uradniki z Ministrstva za zunanje zadeve in Ministrstva za finance pa nameravajo igrati aktivno vlogo v Ekonomsko-finančnem svetu in s tem odtehtati svojo »izvzetost« (Adler-Nissen 2008a, 90–91).

Dansko posebno razmerje z evrom se je začelo že v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja, ko si je Danska zagotovila izjemo iz EMU, a že takrat so se danski oblikovalci politik zavedali, kako pomemben bo evro za dansko gospodarsko stabilnost. Zato se je danska nacionalna banka odločila sodelovati v Evropskem mehanizmu menjalnih tečajev, da bi

zagotovila stabilnost cen in učinkovit menjalni tečaj valut med državami evroobmočja in tistimi zunaj njega (The Copenhagen Post 2011).

Problemi danske izvzetosti iz EMU so bili že velikokrat v osrčju političnih debat. Bivši predsednik vlade Rasmussen je leta 2008 dejal, da »Danska *de facto* sodeluje v evroobmočju, ampak je brez sedeža za odločevalsko mizo, kar pomeni, da si zmanjšuje vpliv in s tem škoduje svojim interesom«. Imeti fiksen menjalni tečaj in ne sedeti za odločevalsko mizo je najslabši možen monetarni sporazum za katerokoli državo (The Copenhagen Post 2011).

Za prevzem univerzalne evropske valute se zavzemajo skoraj vse največje politične stranke na Danskem, a kljub temu je javnomnenjska raziskava oktobra 2011 pokazala, da kar 65 odstotkov Dancev ne podpira prevzema evra (The Copenhagen Post 2011). Vodja enega izmed danskih gibanj proti EU, Rina Ronja Kari, meni, da bi bila pridružitvev evroobmočju v tem trenutku nespametna, saj naj bi nemška kanclerka Angela Merkel upravljala s celotnim evropskim gospodarstvom in tudi če bi se Danska pridružila, bi bil njen glas neviden ter bi izgubila veliko vpliva nad lastnim gospodarstvom. Po besedah danskega evropskega poslanca Messerschmidta pa bi sedaj, ko evroobmočju zaradi dolžniške krize nekaterih držav EU kaže vedno slabše, bil prevzem skupne valute kot vkrcanje na Titanik, ko je ta že zadel ledeno goro (The Copenhagen Post 2012).

5.3 Izjema 3: Varnostna in obrambna politika

Leta 1992 se je Danska pridružila Zahodnoevropski uniji kot opazovalka, noben segment Pogodbe o Evropski uniji pa je ne zavezuje, da mora postati članica. Zato ne sodeluje pri pripravi in izvajanju odločitev in ukrepov Unije, ki zadevajo obrambo, a ne bo ovirala razvoja tesnejšega sodelovanja med državami članicami na tem področju (Edinburški sporazum 1992).

Veliko danskih predstavnikov je bilo takrat mnenja, da lahko evropsko obrambno sodelovanje škoduje Natu in da je zato bolje, da se Danska ne pridruži Zahodnoevropski uniji. Prav to pa se je izkazalo za nenavadno, ko so vse ostale članice Nata, ki so prav tako bile tudi članice EU, brez zadržkov pridobile polnopravno članstvo v Zahodnoevropski uniji. Leta 1994 pa je NATO Zahodnoevropsko unijo nominiral za svoj evropski steber in danska izjema iz obrambne politike je postala nesmiselna (Pedersen 2006, 39).

V desetletju od ratifikacije Maastrichtske pogodbe leta 1993 do ustanovitve Evropske varnostne in obrambne politike (ESDP) leta 2003 je prišlo do velikega števila sprememb. Globalno dogajanje, kot so vojne v bivši Jugoslaviji v začetku devetdesetih let 20. stoletja in teroristični napad v New Yorku, je pripeljalo do okrepitve politične volje, da se ustanovi in začne uporabljati ESDP. Države EU so podpirale idejo o Evropi, ki je sposobna sama poskrbeti za svojo varnostno in obrambno politiko. K reševanju sporov sta EU vabili tudi NATO in OZN (Danish Institute for International Studies 2008).

V zadnjem desetletju in pol je danska izjema iz varnostne in obrambne politike postala že tako nesmiselna in nepopularna, da bi predlog o njeni ukinitvi verjetno z lahkoto zmagal na referendumu. Razlog, da se to še ni zgodilo, je verjetno taktične narave, saj bi se z združitvijo vseh štirih izjem v en referendum Danska lahko rešila tudi ostalih treh (Pedersen 2006, 39). Olsen in Pilgaard (v Pedersen 2006, 46–47) sta mnenja, da »izjema na tako pomembnem javnopolitičnem področju, kot je obramba, daje vtis, da je danska zunanja, varnostna in obrambna politika nepovezana in nekredibilna«.

Posledice izjeme iz varnostne in obrambne politike EU se kažejo v danskem nesodelovanju pri pripravi, izvajanju in financiranju odločitev, ki zadevajo to področje. Danska izvzetost je na primer že vodila do umika danskih sil iz Makedonije ter Bosne in Hercegovine, ker so se operacije izpod vodstva Nata prenesle na EU (Danish Institute for International Studies 2008).

Kljub varnostni in obrambni izjemi pa Danska lahko nadaljuje s proaktivno internacionalistično zunanjo politiko v okviru EU. V plus si lahko šteje večjo samostojnost na področju obrambne politike, a dolgoročno gledano je njen vpliv na mednarodni razvoj definitivno zmanjšan. Ne glede na to, kako plemeniti so njeni nameni ali kako trda je njena politična volja, Danska kot neodvisni igralec lahko stori zelo malo (Pedersen 2006, 47). Ker pa nobena država ne more biti prisiljena v zagotavljanje čet za operacije EU in ker imajo vse sodelujoče države pravico do veta na dogajanje na področju varnostne in obrambne politike, je danska izjema videna bolj kot ovira danske svobode delovanja kot pa zaščita njene samostojnosti (Danish Institute for International Studies 2008).

5.4 Izjema 4: Pravosodje in notranje zadeve

Na podlagi Edinburškega sporazuma se Danska v celoti udeležuje sodelovanja na področju pravosodja in notranjih zadev EU na podlagi določb šestega člena Pogodbe o Evropski uniji (Edinburški sporazum 1992).

Manners (v Adler-Nissen 2008a, 93) razlaga, da je bila Danska (skupaj z Norveško) v začetku devetdesetih let 20. stoletja ena najbolj liberalnih držav. Bala se je, da bi pristojnost Skupnosti na področju azilne in imigracijske politike lahko ogrozila visoko stopnjo zaščite, ki je bila dana iskalcem azila na Danskem. Koncem devetdesetih let, še posebej z izvolitvijo liberalno-konservativne vlade leta 2001, pa se je danska azilna in imigracijska politika poostrila in je še danes strožja od preostale EU. Za desničarske politične stranke na Danskem in njihove podpornike so danski zakoni o azilu in imigraciji pomembni braniki za opazen priliv imigrantov, iskalcev azila, kriminalcev in teroristov. Izjemo iz evropskega pravnega reda na tem področju zagovarjajo tudi v Danski ljudski stranki, v kateri so mnenja, da »/.../ koliko in katere ljudi želimo spustiti v našo državo, mora biti v celoti notranja zadeva Danske. Danska ljudska stranka se bo borila za to, da begunska in imigrantska politika ostaneta področji, kjer je danski parlament suveren« (Adler-Nissen 2008a, 94).

Danes ima danska izjema o nadnacionalnem sodelovanju na področju pravosodja in notranjih zadev povsem drugačen, bolj konkreten in praktičen pomen, kot ga je imela v času njenega oblikovanja leta 1992. Sedaj Danska v celoti sodeluje na področju medvladnega sodelovanja, ki vključuje policijo in kriminalno pravo, ne sodeluje pa pri sprejemanju odločitev na področju obmejnega nadzora, imigracije, azila in civilnega prava. Dansko ne zavezujejo skupni zakoni EU na teh področjih, kar ji po eni strani dopušča, da v nekaterih primerih izvaja bolj neodvisno politiko, po drugi strani pa se sooča z izgubo vpliva, saj nima volilne pravice in je njena možnost vplivanja na razvoj politik na teh področjih zmanjšana (Danish Institute for International Studies 2008).

Z Lizbonsko pogodbo je danska izjema iz pravosodja in notranjih zadev pridobila na pomembnosti. V Lizbonski pogodbi je zapisano, da bodo v prihodnosti vsa sodelovanja na področju pravosodja in notranjih zadev vključevala nadnacionalno sodelovanje, tudi področja policije in kriminalnega prava, iz katerih Danska ni bila izključena. Ker Danska te izjeme ni opustila, je v celoti ostala zunaj meja sodelovanja na področju pravosodja in notranjih zadev (Danish Institute for International Studies 2008).

6 ZAKLJUČEK

V diplomskem delu sem preučevala izjeme Kraljevine Danske iz evropske zakonodaje, njihov vpliv na evropsko povezovanje, kako se izražajo v praksi in kje za odločevalsko mizo zaradi njih sedi Danska. S pomočjo teoretskega pristopa sem pridobila odgovore na dve raziskovalni vprašanji: ali danske izjeme predstavljajo ovire na poti evropskega povezovanja ter kako se danske izjeme izvajajo v praksi in kaj to konkretno pomeni za Dansko in njeno sodelovanje v skupnih evropskih politikah.

Raziskave so pokazale, da so danski politični igralci na evropski ravni mnenja, da izjeme škodujejo danskim nacionalnim interesom in da je njihova prisotnost povzročila izgubo političnega vpliva danskih politikov na ravni EU (glej Arvidsson 2009). Tako danske izjeme kot izjeme na splošno, so v pravnih krogih razumljene kot anomalija oziroma napaka v evropskem pravnem redu. Njihov vpliv na politične igralce bi si lahko razlagali kot negativen, saj igralci za potrebe posameznih občinstev igrajo dvojno igro. Na nacionalni ravni skušajo igralci izjeme predstaviti kot pravne in politične branike neodvisne demokracije, na nadnacionalni ravni pa se pogajajo z ostalimi državami članicami in evropskimi institucijami ter poskušajo zmanjšati učinke nacionalnih izjem, da si države z izjemami lahko pridobijo vpliv v procesih odločanja v EU. Na ta način igralci poskušajo ločiti nacionalno in evropsko razumevanje izjem in državne suverenosti (Adler-Nissen 2008a, 86). Kratkoročno gledano je strategija izjem pametna poteza za prepričevanje domačega občinstva, da bodo pomembni elementi nacionalne suverenosti ostali nedotaknjeni kljub nadaljnjemu povezovanju EU, a gledano dolgoročno, izjeme igralcem zvežejo roke in zmanjšajo njihov manevrski prostor, saj morajo ohraniti dva različna ideala države (Adler-Nissen 2008a, 96).

Prenos danskih izjem iz teorije v prakso se je skozi leta spremenil in ima sedaj nekoliko bolj praktičen pomen. Danes Danska aktivno sodeluje pri osnovnih aspektih evropskega povezovanja, popolnoma je vključena v enotni evropski trg in je zagovornica gospodarske globalizacije in liberalizacije. Uspešna je tudi na gospodarskem področju, saj je ena izmed najbogatejših držav EU. Po drugi strani pa je zadržana pri sodelovanju na področju nadnacionalnega urejanja socialnih politik in politik blaginje ter na področjih, iz katerih se je izvzela s podpisom Edinburškega sporazuma. Vprašanje, ki visi v zraku pa je, ali se bodo

danske proevropske politične stranke uspele znebiti zadržkov ostalih političnih strank in javnosti ter omogočiti Danski, da bi igrala bolj aktivno vlogo v EU, ali pa Danski v prihodnosti grozijo še večji problemi na področju evropske zakonodaje (Kelstrup 2006, 377–378).

Fenomen izjem iz evropskega pravnega reda je nekoliko bolj kompleksen kot se na prvi pogled zdi. Na eni strani stojijo strokovnjaki in pravniki, ki odločno nasprotujejo odobritvi izjem državam članicam EU, saj naj bi le-te vodile k večji razdrobljenosti EU in osamitvi posameznih držav, kar pa je v nasprotju z idejo povezanosti EU. Država, kateri je odobrena ena ali več izjem, je marginalizirana in kot taka tudi odmaknjena od centra odločanja na ravni EU. Na drugi strani pa smo priča reševanju sporov med državami članicami prav s pomočjo izjem, ki za obe ravni, tako nacionalno kot nadsacionalno, predstavljajo pozitivno rešitev nesporazumov na ravni EU. Država članica, ki se s politiko oziroma pogodbo EU ne strinja, se lahko s pomočjo izjeme umakne z določenega javnopolitičnega področja. Na ta način še naprej ohranja nadzor nad svojimi politikami, ostale države članice pa lahko nemoteno nadaljujejo s procesom povezovanja in sprejemanja skupnih politik EU. Na podlagi slednjih argumentov bi lahko zaključili, da izjeme iz evropskega pravnega reda niso tako napačne v trenutku, ko se vzpostavijo, kasneje pa lahko pride do njihovega neodobravanja s strani domače javnosti, političnih igralcev ali EU. Danske izjeme so že nekaj let vroča tema danske notranje politike, predvsem pa se debate vrtijo okoli ohranjanja oziroma opuščanja njihove nacionalne valute krone. O novem referendumu o prevzemu valute evro se govori že od poraza na referendumu leta 2000, a do njegove uresničitve še ni prišlo.

7 LITERATURA

Adler-Nissen, Rebecca. 2008a. Organized Duplicity? When States Opt Out of the European Union. V *Sovereignty Games: Instrumentalizing State Sovereignty in Europe and beyond*, ur. Rebecca Adler-Nissen in Thomas Gammeltoft-Hansen, 81–103. New York: Palgrave Macmillan.

--- 2008b. The Diplomacy of Opting Out: A Bourdieudian Approach to National Integration Strategies. *Journal of Common Market Studies* 46 (3): 663–684.

--- 2009a. *A Political Sociology of Sovereignty: Treaty Opt-Outs and the Doxa of an Ever Closer Union*. Copenhagen: University of Copenhagen.

--- 2009b. *The Diplomacy of Opting Out: British and Danish Stigma Management in the European Union*. Ph. D. dissertation. Copenhagen: Department of Political Science.

--- in Thomas Gammeltoft-Hansen. 2010. Straitjacket or Sovereignty Shield? The Danish Opt-Out on Justice and Home Affairs and Prospects after the Treaty of Lisbon. V *Danish Foreign Policy Yearbook 2010*, ur. Nanna Hvidt in Hans Mouritzen, 137–161. Copenhagen: Danish Institute for International Studies.

Arvidsson, Henrik. 2009. *Opting Out of Influence: On the Political Capital Consequences of Denmark's Opt-Outs*. Lund: Department of Political Science. Dostopno prek: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=1397274&fileOId=1397275> (1. marec 2012).

Buch, Roger in Kasper M. Hansen. 2002. The Danes and Europe: From EC 1972 to Euro 2000 – Elections, Referendums and Attitudes. *Scandinavian Political Studies* 25 (1): 1–26.

Bučar, Bojko, Zlatko Šabič in Milan Brglez. 2000. *Navodila za pisanje: seminarske naloge in diplomatska dela*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Curtin, Dierdre. 1993. The Constitutional Structure of the Union: A Europe of Bits and Pieces. *Common Market Law Review* 30 (1): 17–69.

Danish Institute for International Studies. 2008. *The Danish Opt Outs from the European Union: developments since 2000*. Dostopno prek: http://www.diis.dk/graphics/Publications/Books2008/EU_udredningen_08/Preversion/EU08_Executive_Summary%28en%29.pdf (9. april 2012).

De Vreese, Claes H. in Holli A. Semetko. 2004. News matters: Influences on the vote in the Danish 2000 euro referendum campaign. *European Journal of Political Research* 43 (5): 699–722.

Edinburški sporazum – Edinburgh Agreement. 1992. Dostopno prek: http://www.euo.dk/emner_en/forbehold/edinburgh/ (12. april 2012).

EU-Oplysningen. 2012. *Danish Opt-Outs*. Dostopno prek: http://www.euo.dk/emner_en/forbehold/ (12. april 2012).

European Commission. 2012. “*Opting Out*”, *Glossary*. Dostopno prek: http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/opting_out_en.htm (17. april 2012).

Gammeltoft-Hansen, Thomas in Rebecca Adler-Nissen. 2008. An Introduction to Sovereignty Games. V *Sovereignty Games: Instrumentalizing State Sovereignty in Europe and beyond*, ur. Rebecca Adler-Nissen in Thomas Gammeltoft-Hansen, 1–20. New York: Palgrave Macmillan.

Hansen, Lene. 2002. Sustaining sovereignty: the Danish approach to Europe. V *European Integration and National Identity: The challenge of the Nordic states*, ur. Lene Hansen in Ole Wæver, 50–87. London: Routledge.

Kelstrup, Morten. 2006. Denmark in the Process of European Integration: Dilemmas, Problems, and Perspectives. V *National Identity and the Varieties of Capitalism: The Danish Experience*, ur. John L. Campbell, John A. Hall in Ove K. Pedersen, 375–397. Copenhagen: DJØF Publishing.

Krosby, Peter H. 1966. Denmark, EFTA and EEC. *International Journal* 21 (4): 508–520.

Laursen, Finn. 1992. Denmark and European Political Union. V *The Intergovernmental Conference on Political Union: Institutional Reforms, New Policies and International Identity*

of the European Community, ur. Finn Laursen in Sophie Vanhoonacker, 63–78. Maastricht: Martinus Nijhoff Publishers.

--- 1994. Denmark and the Ratification of the Maastricht Treaty. V *The Ratification of the Maastricht Treaty: Issues, Debates and Future Implications*, ur. Finn Laursen in Sophie Vanhoonacker, 61–86. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers.

--- 2005. *Denmark and the Constitutional Treaty: A Difficult Two-Level Game*. Dostopno prek: http://euce.dal.ca/Files/Paper_-_first_confer/finn.doc.pdf (20. april 2012).

--- 2010. *Denmark and the Ratification of the Lisbon Treaty: How a Referendum was avoided*. Dostopno prek: http://euce.dal.ca/Files/Finn_Laursen_Denmark_and_the_Ratification_of_the_Lisbon_Trea.pdf (20. april 2012).

Lidegaard, Bo. 2009. *A Short History of Denmark in the 20th Century*. Copenhagen: Gyldendal.

Majchrzak, Ann. 1984. *Methods for Policy Research*. Newbury Park: Sage Publications.

Marcussen, Martin in Mette Zølner. 2001. The Danish EMU Referendum 2000: Business as Usual. *Government and Opposition* 36 (3): 379–402.

Miller, Vaughne. 2000. *The Danish Referendum on Economic and Monetary Union*. Dostopno prek: <http://www.parliament.uk/documents/commons/lib/research/rp2000/rp00-078.pdf> (11. maj 2012).

Pedersen, Klaus Carsten. 2006. Denmark and the European Security and Defence Policy. V *The Nordic Countries and the European Security and Defence Policy*, ur. Alyson J. K. Bailes, Gunilla Herolf in Bengt Sundelius, 37–49. Oxford: Oxford University Press.

Pedersen, Thomas. 1996. Denmark and the European Union. V *The European Union and the Nordic countries*, ur. Lee Miles, 81–100. London: Routledge.

Sion, Maya. 2004. The Politics of Opt-Out in the European Union: Voluntary or Involuntary Defection? V *Thinking Together*, ur. Alison Cashin in Jakub Jirsa, 1–17. Vienna: Institute for Human Sciences. Dostopno prek: <http://www.iwm.at/publ-jvc/jc-16-07.pdf> (12. april 2012).

Svensson, Palle. 2002. Five Danish referendums on the European Community and European Union: a critical assessment of the Franklin thesis. *European Journal of Political Research* 41 (6): 733–750.

The Copenhagen Post. 2011. *In or out? Euro debate swirls without Danish input*, 3. november. Dostopno prek: <http://www.cphpost.dk/eu/or-out-euro-debate-swirls-without-danish-input> (20. april 2012).

--- 2012. *Single currency, multiple opinions*, 7. januar. Dostopno prek: <http://www.cphpost.dk/eu/single-currency-multiple-opinions> (20. april 2012).

The Oxford English Dictionary. 2007. *Opt-out*. Oxford: Oxford University Press.

Ustava Kraljevine Danske – The Constitutional Act of Denmark. 1953. Dostopno prek: <http://www.euo.dk/upload/application/pdf/0172b719/Constitution%20of%20Denmark.pdf> (12. maj 2012).

Verhofstadt, Guy. 2006. *The United States of Europe*. London: Federal Trust.

Walker, Neil. 2003. Late Sovereignty in the European Union. V *Sovereignty in Transition*, ur. Neil Walker, 3–32. Portland: Hart Publishing.